

Våren 2022

Den samiske renessansen

- En komparativ analyse av det samiske innholdet i et utvalg læreplaner i etterkant av andre verdenskrig frem mot M87

MGLU 3511

Sindre Benjamin Granberg

Gud skapte mennesket
i sitt bilde
men nordmannen var ikke fornøyd
med det
og tok til å skape samene
i sitt eget bilde

Sammendrag

I denne oppgaven har jeg sett nærmere på fremstillingen av den samiske kulturen i norske læreplaner, hovedsakelig gjennom perioden 1974-1987, men vil også kort se på læreplanene fra 1939 og etter andre verdenskrig for å stadfeste et skifte i fornorskningspolitikken. Samisk kultur og identitet har gått fra å ikke være nevnt i læreplanene til å ha egen læreplan, i tillegg til å ha bestemte kompetansemål i den norske læreplanen i flere ulike fag. Jeg kommer til å se på hvordan dette skiftet har gått frem i læreplanene, samt forsøke knytte disse til viktige samiske hendelser som er markert i historien, der det viktigste vil være aksjonen mot Alta-Kautokeino-vassdraget.

Læreplanene er et resultat av politiske svingninger i samtiden og dermed kan planene sees på som kilde på hva storsamfunnet ønsker at elevene skal lære om samisk kultur og språk gjennom perioden de var i bruk.

Jeg har benyttet meg av komparativ analyse for å sammenligne læreplanene som foregår i valgt periode i hovedsak for å se etter en utvikling og for å trekke tråder til aktuelle samfunnshendelser, politikk og uttalelser som foregikk i samtiden. Grunnet en begrensning på antallet sider, så valgte jeg å fokusere på kampen om Altavassdraget i 1979 ettersom det blir av flere regnet som vendepunktet i Norges politikk ovenfor samene.

Innholdsfortegnelse

Sammendrag.....	2
Innledende refleksjoner og problemstilling.....	4
Begrepsavklaring.....	5
Struktur i oppgaven	6
Teori og metode.....	6
Primærkilder.....	6
Metode.....	8
Foranledning til M74.....	9
M74	11
M74's innvirkning på det samiske	12
Altavassdrag-saken i 1979.....	13
M87 og en betydelig endring i hvordan det samiske omtales	16
Kritikk og reaksjoner på M87	18
Avsluttende refleksjoner og konklusjon.....	18
Kildemateriale	21

Innledende refleksjoner og problemstilling

«Minoritetspolitikken overfor samene var i Norge lenge ensbetydende med fornorskingspolitikk» (Henry Minde, 2002, s.5). Fornorskningen var en aktiv assimilasjonspolitik utført av den norske stat ovenfor samene og andre minoriteter i et forsøk på å danne en nasjon med kun en kultur, ett språk og en identitet. Assimilasjon betyr nettopp dette, «å gjøre lik». Denne politikken var aktiv fra midten av 1800-tallet og frem til etter andre verdenskrig (Minde,2002, s.5). Fornorskningen har satt store preg på den samiske kulturen og antallet samisktalende i dette landet, samt det samiske folks historie.

Fornorskningen fant sted på flere ulike samfunnsarenaer, men muligens den mest sentrale var skolen og andre utdanningsinstitusjoner her til lands. Henry Minde er en historiker som skriver at «Fornorskingspolitikken ble introdusert innen kultursektoren som det er sagt: «med skolen som slagmark og lærerne som frontsoldater»» (Minde, 2002, s.5).

Men ettersom lærerne blir styrt av den rådende læreplanen til enhver tid, så kan man se på disse for å tydeliggjøre politikken utdanningsetaten og andre samfunnsorgan har hatt ovenfor samene. Bjørg Brandtzæg Gundem sier at:

Læreplanen til enhver tid vil være et speilbilde av det samfunnet ser på som verdifullt, nyttig, ønskelig og passende, og som derfor skolen skal bidra til å utvikle. Dette gjelder både for holdninger, ferdigheter og kunnskap. Sentralt i denne sammenheng blir derfor hvilke oppfatninger som får gjennomslag i læreplanen når det gjelder syn på danning, kunnskap, læring og undervisning så vel som menneske- og samfunnssyn. (Gundem, 1990, s.33)

Med det som utgangspunkt så kan man tolke at det som står eller ikke står i læreplanene er et resultat av hvordan samfunnet ønsker å forme den neste generasjonens tanker, ferdigheter og verdier. Det vil dermed være nærliggende å se på disse planene for å forstå samfunnets holdning ovenfor samene og slik se fornorskingsprosessen utvikling fra assimileringen av samene til samenes anerkjennelse som et urfolk med rettigheter og som en viktig del av Norges kultur og mangfold. Min problemstilling vil dermed omhandle denne utviklingen og forandringene i læreplanene fra 1974-1987 da det er i disse læreplanene at den mest merkbare

endringen forekommer. Endringene skjedde i en turbulent tid der samiske interesser preget nyhetsbildet ved Alta-Kautokeino aksjonen og i en tid der samene organiserte seg i større grad enn tidligere. Denne oppgaven skal dermed besvare følgende spørsmål:

« Hvordan har det samiske innholdet i læreplanene utviklet seg i perioden 1974-1987 og kan endringene knyttes til aksjonen om Altavassdraget»

Begrepsavklaring

I denne oppgaven kommer jeg til å benytte meg av flere begreper som det er viktig å avklare betydningen av. «Samisk innhold» er et begrep som forekommer ofte i denne oppgaven da det er om samenes stilling og utvikling i læreplanene som er fokuset i denne teksten. Samisk innhold vil fungere som et samlebegrep for samisk musikk, kultur, historie, tradisjoner og språk. Jeg velger å benytte meg av dette samlebegrepet ettersom det ikke alltid er samisk historie eller kultur som presenteres i læreplanene, men samene blir også nevnt som et svaralternativ i eksempeloppgaver. Samlebegrepet gjør funnene jeg har gjort enklere å presentere.

Et annet begrep er «Kultur» og ettersom det vil forekomme flere steder gjennom denne oppgaven så er det vesentlig å definere hva som legges i det. I følge NDLA kan kultur defineres som felles ideer, verdier, holdninger, regler, vaner og tradisjoner, sammen med moralske og religiøse levereregler innad i et samfunn (Paulsen, Hårberg & Sølvberg, 2020)

«Fornorskning» er et begrep som er essensiell å spesifisere da det er utgangspunktet for den historiske samtiden denne oppgaven fokuserer på. Sanders (1980, s.15) opererer med to politiske utgangspunkt som myndigheter kan ta ovenfor minoriteter og urbefolkninger. Det ene utgangspunktet går ut på å innta en paternalistisk holdning ovenfor urbefolkningen. Dette vil si at majoriteten tar på seg formynderansvaret på vegne av urbefolkningen og nektes visse formelle statsborgerlige rettigheter som minoritet (Sanders, 1980, s.15). Det andre utgangspunktet er å føre en politisk linje rettet mot assimilering, der urbefolkningen ikke anerkjennes som egen etnisk gruppe, gis ingen formell anerkjennelse eller der grupper og organisasjoner neglisjeres eller motarbeides (Sanders, 1980, s.15). Det er den siste som er mest passende når man skal se på fornorskningspolitikken som ble ført av norske myndigheter. Det er dog uoverensstemmelser i når fornorskningen fant sted, der enkelte historikere vil sette sluttstrek rett i etterkant av den andre verdenskrigen (Olsen & Andreassen, 2018, s.4), mens andre vil påstå at slutten er nærmere 1980-tallet (Minde,2002,

s.5). I denne oppgaven vil fornorskningen være sentral i min besvarelse ettersom det er en indikator på samfunnets holdning ovenfor samene. Spesielt rettet mot hvordan samisk innhold ble representert i læreplanene frem til M74 og M87.

Struktur i oppgaven

I denne oppgaven vil det forekomme 6 kapitler. I kapittel 1 har problemstillingen, temaet og begrepsavklaringen blitt tydeliggjort. I kapittel 2 vil primærkildene gjennomgås for å skape en forståelse av kildematerialet som utgjøres hovedsakelig av læreplanene, samt enkelte nyhetsartikler knyttet opp mot utvalgte monumentale samiske hendelser som er aktuelle for å kunne besvare problemstillingen presentert i forrige kapittel. Kapittel 1 og 2 utgjør fundamentet som muliggjør besvarelsen av oppgaven. I kapittel 3 vil tiden før M74 bli presentert for å tydeliggjøre utgangspunktet samisk innhold hadde i tidligere læreplaner, og for å gi bedre forståelse for datidens samfunn og dets holdning ovenfor nasjonens urbefolkning. Jeg tenker at det er relevante opplysninger for å kunne sette endringene i læreplanen opp mot en endring i folkeopinionen ovenfor det samiske på et mer habilt grunnlag. De neste kapitlene vil omhandle en analyse av de to læreplanene jeg har valgt ut (M74, M87). Disse vil bli analysert på lik måte og forsøkt satt opp mot aktuelle tendenser i det nasjonale mediebildet. I kapittel 4 vil M74 analyseres og drøftes, sammen med opprøret om Altavassdraget som foregikk i kjølvannet av denne læreplanen. I kapittel 5 vil M87 analyseres og drøftes i lys av datidens samiske hendelser, deriblant kampen om samenes urfolkstatus og samenes politiske styreorgan som ble en realitet to år etterpå. Siste kapittel vil omhandle et sammendrag av mine analyser, mulige feilkilder og kritikk av metode før en endelig besvarelse av problemstillingen vil finne sted.

Teori og metode

Primærkilder

En læreplan er en nasjonal forskrift som lovfester hva og hvordan opplæringen av elever i grunnskolen skal foregå, og i denne oppgaven vil læreplanen bli betraktet som den primære kilden for å besvare oppgavens problemstilling. Dens troverdighet som en historisk kilde kommer fra dens rolle i samfunnet. En læreplan skal befeste det styresmaktene og samfunnet mener er nødvendig kunnskap for elevene, og dermed kan de fungere som et historisk

samfunnsbarometer for hva samfunnets verdier og holdninger var i samtiden. Gjennom en læreplan kan en se ulike skiftninger i det politiske miljøet, samt nye bevegelser i folkeopinionen i både innland og utland gjennom hva som prioriteres og gjennom hva som neglisjeres i læreplanene. Ettersom jeg skal se på det overordnede synet på det samiske gjennom læreplanene, så vil jeg ikke benytte meg av læremidler som kilde. Dette er fordi læremidlene blir laget utfra en tolkning av læreplanene og dermed vil et fokus på læremidlene skape individuelle forskjeller mellom enhver skole i ethvert distrikt avhengig av hvilke læremidler de benytter seg av og hvilke lærere enhver elev hadde. Enkelte lærere vil ha større interesse av å fremheve det samiske enn andre, og det er dette fokuset jeg ikke ønsker skal dekke over denne oppgavens sanne formål. Jeg ønsker å se på hva utgangspunktet gitt fra myndighetene var gjennom de ulike læreplanene for å påpeke en eventuell forandring i henhold til det samiske innholdet.

For å sette meg inn i hvordan samtidens holdninger og verdier var så har jeg benyttet meg mye av Reidar Nielsens bok «Folk uten fortid» fra 1986 som beretter om den sjøsamiske befolkningens opplevelser gjennom fornorskingsprosessen og hvilke etterfølgelser en slik politikk hadde og fremdeles har på samiske mennesker. Jeg har også benyttet meg av Svein Lunds «*samisk skole eller norsk standard*» (2003) for utfyllende informasjon om de samiske forholdene i den norske skolen og utviklingen som har vært i læreplanene de siste hundre årene. «FORNORSKINGA AV SAMENE– hvorfor, hvordan og hvilke følger?» (2002) av Henry Minde har hjulpet meg med å forstå hvordan skoleverket har blitt benyttet som en arena for assimileringspolitikken anført mot den samiske befolkningen og hvilke følger det har hatt for den samiske identiteten. I tillegg har den hjulpet meg å forstå bakgrunnen bak opprørene som kom mot de norske styresmaktene i perioden jeg har tatt for meg i denne oppgaven.

Når man skal påbegynne et forskningsprosjekt så er det nærliggende å søke opp om hva tidligere forskning har funnet ut om det aktuelle emnet og eventuelle funn som er blitt gjort. Tidligere forskning på dette området har blitt utført av flere med ulike innfallsvinkler, men jeg har valgt å støtte meg til to tidligere masteroppgaver skrevet av henholdsvis Siri J. G. Stoa «*Nordmannens bilde – En undersøkelse av norske læreplaners fremstilling av samer*» (2019) og «*Læreplanverkenes samtid preger tematikken i historiedisiplinen - Hvilke endringer har skjedd i historiedisiplinens tematikk, fra 1971 til 2013?*» av Susann Grung Andreassen (2016). Mitt forskningsspørsmål og Siri J.G. Stoa sitt er svært likt, ettersom begge tar utgangspunkt i endringene som forekom av det samiske i læreplanene i de to tiårene etter

1970. Mitt arbeide vil derimot skille seg fra hennes forskning ved at jeg vil fokusere å knytte endringene i læreplanene tettere opp mot det jeg hevder er aktuelle historiske hendelser som en medvirkende årsak for denne utviklingen. Vi vil dog benytte mye av samme litteratur og fremgangsmåte, og det er dermed nærliggende å tenke at funnene gjort angående den samiske utviklingen i læreplanene vil være tilnærmende lik og slikt komplimentere hverandre.

Metode

Jeg kommer til å gjennomføre en komparativ analyse av læreplanene M74 og M87 for å knytte tråder til samtidens aktuelle samiske kampsaker i mediebildet. Jeg har valgt å utføre en komparativ analyse på mine forskningsobjekter for å avdekke mønstre i læreplanen knyttet til det samiske innholdet og for å tydeliggjøre eventuelle forskjeller mellom de ulike læreplanene. Etersom mitt fokus vil ligge på det historiske og ikke det didaktiske så benytter jeg meg også av representasjonsanalyse som går ut på hvordan ulike fenomener blir fremstilt, konstruert og gitt mening til. I dette tilfellet vil det angå hvordan det samiske blir fremstilt, hvordan samisk kultur og levesett blir konstruert og hvordan meningen med dette blir presentert i de ulike læreplanene.

Teemu Ryymin (2018) beskriver i *Historikerens arbeidsmåter* hvordan denne metoden fungerer gjennom at språket en bruker avslører ens personlige og kulturelle holdninger og verdier. Dermed vil en slik metode være et verktøy for å tolke meningen i hva som ligger bak læreplanmålene angående samisk innhold. Kontekst vil være et nøkkelord som vil avgjøre om dette forskningsarbeidet kan anses som valid. Dette betyr at man må kunne se funnene man gjør i riktig lys fra samtiden, ettersom funnene er et resultat av samfunnets holdninger, impulser og verdier. En utfordring vil være å ikke dømme kildene etter nåtidens rammer, men forsøke å opprettholde en objektiv holdning for å ikke farge funnene man gjør med sin egen moral. Dette kan selvfølgelig være en utfordring grunnet mitt eget ståsted som samisk og fornorskningens påvirkning på min egen familie og meg selv. Jeg har derfor forsøkt å lete etter andre sine slutninger på enkelte emner før jeg drar egne konklusjoner utfra den tilgjengelige informasjonen jeg har samlet.

Foranledning til M74

For å nærmere forstå hvordan klimaet som M74 ble skrevet under så er det nærliggende å se på de nasjonale og internasjonale tendensene i perioden etter den tyske okkupasjonen og frem til målplanens utgivelse. Dette er relevant for å kunne forstå konteksten læreplanen ble skrevet i som også muliggjør en reell tolkning av den, og for dermed kunne se endringen i holdning ovenfor den samiske befolkningen. Jeg kommer dermed til å kort se på effekten av andre verdenskrig og læreplanene som ledet frem til M74.

Krigen som varte mellom 1939 og 1945 (fra 1940 i Norge) hadde en todelt påvirkning på fornorskingsprosessen. Under okkupasjonen mistet flere samiske elever år av sin skolegang, noe som førte til at de ikke ble like utsatt for fornorskningen som ble praktisert i skolen, men samtidig så førte brenningen av Troms og Finnmark til store folkevandringer sørover i landet mot norskspråklige samfunn. Dette førte til at de samiske foreldrene snakket norsk til sine barn under denne tiden, og holdte frem med dette etter de kom hjem (Lund, 2002, s.30). Lund skriver videre at brenningen og den følgende oppbyggingen utslettet mye av den samiske leve og byggeskikken, noe som kan sees på som en seier for fornorskningen. En positiv etterfølgelse av krigen var at den sosialdarwinistiske tankegangen mistet mer fotfeste i samfunnet, og det sammen med at man innså under okkupasjonen at samiske mennesker kunne være gode nordmenn førte til at det samiske fikk et løft (Lund, 2002, s.31). Det kan være flere årsaker til denne holdningsendringen, men mulig dannelsen av en felles fiende skapte bånd på tvers av kulturer. Dette førte til at flere så forholdene den samiske kulturen var under som et brudd på menneskeretten, og dermed som noe som burde endres. Selv om normalplanen fra 1948 og 61 ikke nevner samiske forhold (med unntak av heimstadslære og dets fokus på primitive samfunn i normalplanen 1948), så var det i emning flere initiativ for å få støttet opp de samiske samfunnene. Deriblant ble det lagt frem forslag til egne lærebøker og lesebøker på samisk (Lund, 2002, s.32). I denne perioden ble det også lagt frem et dokument som for første gang erkjenner at det norske skolesystemet ikke er det beste for den samiske eleven. Samordningsnemnda skriver blant annet «Opplæringa har her berre tatt omsyn til dei borna som tala norsk, og det har skapt mange kompleks og mindremannskjensle hos sameborna. Den kulturelle og åndelege påverknaden har ikkje vorte så sterk og god som han burde vera.» (Samordningsnemnda for skoleverket, 1948, s.5). I tillegg blir det også erkjent at samiske elever har rett på å få undervisning på samisk og om samiske forhold.

Ein må vera klar over at samane har budd her i landet frå dei eldste tider, og har krav på opplæring av borna sine etter same prinsipielle reglar som andre norske borgarar. Skal samane få full nytte og personlig utvikling av skolegangen, må dei få høvelige lærebøker på morsmålet, først og fremst da ABC (samordningsnemnda for skoleverket, 1948, s.6)

I 1951 kom ABC av Margrethe Wiig på nordsamisk, men leseboken som kirke- og undervisningsminister Lars Moen tok initiativ for å lage ble ikke utgitt før i 1965, mens bind 2 kom et tiår etter. Disse bøkene var skrevet spesielt for samene og med stoff fra samiske miljø som de første av sitt slag. Foruten om disse så kom det to andre lærebøker i kristendomskunnskap. Et annet positivt skifte for samene var at lærerskolen i Tromsø åpnet for undervisning i samisk fra 1953, og i tillegg fikk samiske lærerstudenter stipend mot en bindingstid på 5 år i samiskspråklige distrikt (Lund,2002, s.32). Det er vel og merke seg at samisk fremdeles ble sett på som et hjelpespråk og at målet i læreplanene i 1948 og 1961 fremdeles var at elevene skulle lære norsk og at samisk ikke ble regnet som morsmål (Lund,2002, s.32). Et stort steg for samenes påvirkning kom med dannelsen av samekomiteen av 1956. Allerede i 1959 kom Samekomiteens innstilling som kan tolkes som deres politiske standpunkt. I den lyder det at samer og nordmenn er likeverdige, og må respektere hverandre på lik måte. Blant forslagene denne komiteen kom med var blant annet; stipendordning for ungdommer, samiske lærebøker, samiske videregående skoler, vern om samisk språk og kultur, og opplæring i og på samisk. Selv om det var flere som utkjempet et slag for å heve den samiske utviklingen i årene frem mot målplanen i 74', så var det også motstand fra flere hold, deriblant sterke reaksjoner blant innbyggerne i Karasjok. Motstanden i Karasjok baserte sine standpunkter på argumentet om at det ikke var hensiktsmessig å forsøke å stanse utviklingen mot mer norsk i samfunnet og at samisk ikke burde benyttes i større grad enn som hjelpespråk (Lund, 2003, s,33). At en samisk by som Karasjok reagerte såpass sterkt mot å bringe det samiske inn som hovedspråk støttet opp om de som fremdeles støttet en assimilasjonspolitik. Samekomiteens innstilling sammen med Stortingsmeldingen og Undervisningskomiteens innstilling bidro sterkt til å fremheve samiske kampsakene, og kan sees på som en viktig bidragsyter for de endringene som kom i målplanen fra 1974 og senere.

I forordet til denne mønsterplanen fra 1974 så beskrives bakgrunnen for dens opprettelse, generelle standpunkter som inkluderer hva som er styrket og presisert gjennom læreplanen. I tillegg fremkommer det hva som er nytt fra den forrige som ble utgitt i 1971. At det er en rammeplan viser til at det gis mye rom for selvbestemmelse hos skolene selv, men at M-74 er retningsgivende i henhold til lover og forskrifter, og dermed gir en pekepinn for hvordan det kan undervises (Stoa, 2019, s.19). Akkurat dette kan være for å tilrettelegge for språkblandingsdistriktene, som også får egne instruksjoner om samiske forhold og om undervisning som er ulik instruksene resten av landet fikk. Forordet gir videre innsyn i hvordan fagplanene er blitt utarbeidet og hvilke hensyn som er tatt i relasjon til påtenkte lærebøker og elevenes faglige ønsker og muligheter. Videre gir det føringer for at samisk er fremdeles begrenset til sidemål, og at emnet «norsk som fremmedspråk» er tiltenkt samiske områder i Finnmark i tillegg til å kunne brukes for andre flerspråklige elever innvandret fra andre nasjoner (Stoa, 2019, s.19). Angående læremidler og innbo, så ble det lagt opp til forskjeller mellom distriktene, da prinsippene om «frihet i valg av lærestoff og arbeidsmåte» og «elevforutsetninger» sto sterkt i bunn. Det betyr at det var opp til skolene og skolemyndighetene om å komme til enighet over hva som var nødvendig av innbo og læremidler for sin skole. Planen var at hvis skolene oppdaget at de manglet utstyr så skulle det suppleres i løpet av en treårsperiode.

M74

Allerede i forordet fremkommer det at samisk kultur og historie skal være styrket gjennom hele målplanen (Mønsterplan for grunnskolen, 1974, s.6). Dette gir forhåpninger om at det samiske endelig settes frem i undervisningen og får den statusen samene fortjener. Det er også til dels riktig, da det står skrevet at effektene av fornorskningen blant de unge skal fremmes gjennom undervisningsløpet (Mønsterplan for grunnskolen, 1974, s.6). At fokuset ligger på fornorskningen blant «de unge» kan tolkes dit hen at det ikke er den historiske fornorskningen som skal læres bort, men at det er problematikken knyttet til fornorskning i tiden målplanen ble skrevet som skal være temaet i undervisningen. Man kan tolke det slik ettersom fornorskningens begynnelse er ofte satt til opprettelsen av Finnefondet i 1851 (Falkenberg, 2008, s.42). Selv om de samiske forfedrenes erfaringer ikke er fokuset, så kan man likevel se på M74 som et direkte vendepunkt angående hvordan myndighetene forholder seg til den samiske befolkningen. Fra å ikke bli nevnt i tidligere læreplaner, til å få en bekreftelse på den uretten de er blitt utsatt for og at dette skal undervises om er en stor forandring. I denne sammenhengen virker det åpenbart at dette var starten på en holdningsendring hos samfunnet

generelt og hos skolemyndighetene (Falkenborg,2008, s.45). Om internatskolene, som tidligere hadde vært et av de viktigste virkemidlene for fornorskningen, så ble det nå tiltenkt at disse skulle fylles med samisktalende lærere og samisk utsmykking.

Et vesentlig ankepunkt mot denne målplanen sett med tanke på samisk innhold, var at det samiske skulle bli lært vekk i rammen til det norske samfunnet, og ikke etter egne samiske premisser. Det fremkommer heller ingen beskrivelse i den generelle delen av M74 på hvordan majoriteten av elevmassen i landet skal lære mer om samisk innhold, men gjelder i større grad om hvordan den norske skolen skal fungere i såkalte språkblandingsdistrikter (Olsen & Andreassen, 2016, s.7). Det kan dermed argumenteres for at denne målplanen ikke endret særlig på utdanningen om samiske forhold, og ei dermed ikke på fordommene som fremdeles eksisterte mot urbefolkningen. Effektene av akkurat dette er å finne direkte i lærebøkene utgitt i kjølvannet av M74, der det kan spores lite endring i mengden eller omtalen av det samiske. Bildet målplanen gir av samene er et bevis på dens manglende kunnskap om samiske samfunn og samisk kultur. Selv om det var i underkant av 10% som bedrev reindrift, så var det reindriftsamen som ble fremhevet og presentert som representativ gjennom M74 (Falkenborg, 2008, s.42). Det skaper et bilde der reindriftsamene ble ekvivalente med samisk kultur. Denne dominansen må nevnes ikke har endret seg særlig i perioden frem til LK20, og kan være mye av grunnen til de frekvente spørsmålene samer får når de forteller om sin identitet, deriblant «Hvor mange rein har du?». At befolkningen i Norge har en lite realistisk forståelse for samisk kulturarv, er ikke overraskende mht. informasjonen de ble presentert for gjennom sitt skoleløp om hva de kan forvente av samiske mennesker.

Et annet kritikkverdige punkt er at samisk språk og kultur skulle være forbeholdt de lavere trinnene, mens norsk språk og kultur skulle gradvis ta over plassen i de eldre årstrinnene (Mønsterplan for grunnskolen, 1974, s.73). Dette kan tolkes som en fortsettelse av fornorskningen i lys av at samisk skulle fungere som et middel for å nå målet. Det kan også være grunnet at det fantes svært få fagbøker og materiell på samisk for de eldre årstrinnene, og det dermed ville vært urealistisk å sidestille samisk og norsk allerede i denne målplanen.

M74's innvirkning på det samiske

Selv om det kan diskuteres i hvilken grad målplanen fra 1974 er et bevis på en endret samfunnsforholdning ovenfor samene eller et resultat av en politisk kampsak, så hadde den en

tydelig påvirkning på den samiske posisjonen i samfunnet. I arbeidet med målplanen ble det opprettet i Forsøksrådet et utvalg som skulle planlegge tiltak innen undervisning og utdanningssektoren i språkblandingsdistriktene. Dette utvalget foreslo i 1974 blant annet å opprette et «pedagogisk senter for forsøks – og utviklingssamarbeid i samiske områder». Selv om dette forslaget ikke ble opprettet slik som foreslått, så var det innstillingen som Forsøksrådet hadde som skapte grunnlaget for at to år senere ble Samisk utdanningsråd opprettet (Eriksen & Lund, 2012). Det var dette utvalget som bidro til utformingen av den neste læreplanen – M87, og fikk frem større endringer for det samiske innholdet. Denne samiske oppvåkningen ble også mistenkeliggjort av myndighetene, og slik det fremkommer i et undervisningshefte for militærpolitiet spekuleres det om samenes nye organisasjoner er noe som Sovjetunionen og KGB står bak (Lorentz, 1981, s.95). Dette synspunktet angående samiske interesser ble igjen fremtredende under folkeaksjonen mot Altavassdraget, der samenes motiver ble enda en gang mistenkeliggjort.

Altavassdrag-saken i 1979

Kampen om Altavassdraget er muligens den mest kjente naturvernsaken Norge har hatt og var en sak som engasjerte flere generasjoner samer og nordmenn, i tillegg til internasjonal presse. Forslaget om utbygging av Alta-Kautokeino-vassdraget ble offisielt lagt frem i 1968 og den tok ikke hensyn til reindriften, samisk kultur eller samiske rettigheter. Videre var Kautokeino landets største reindriftskommune med 60.000 rein i 1979, og 2800 av innbyggerne har direkte eller indirekte tilknytning til reindriften, mens hele 75% var samiske av samisk opprinnelse (Ryvarden & Tømmeraas, 1979, s.101). Dalen og elven som kraftstasjonen skulle bygges i hadde særegne naturkvaliteter og var en særdeles viktig lakseelv, både for beboere og for turismen. Det ble anslått at laksefisket produserte verdier på nesten 100 millioner kroner årlig og at opp mot 1000 mennesker livnærte seg av laksen i elva (Rian, 1979, s.5). Planen inneholdt også forslag om å oversvømme deler av bygda Masi som er et samiskspråklig tettsted som befinner seg langs elva. Masi ble vernet i 1973, men konsesjonen av vassdraget var fremdeles godkjent fra stortinget. Man kan på mange måter se på engasjementet rundt utbyggingen av Alta-Kautokeino-vassdraget fra det samiske samfunnet som et utløp for den frustrasjonen de 100 årene med fornorskning og formynderi hadde forårsaket (Pedersen, 2019).

Denne utbyggingen var nemlig ikke den første som gikk på bekostning av samenes interesser.

Det har nemlig vært flere lignende hendelser tidligere i hele Sapmi. Eksempelvis verdt å nevne er etableringen av Bidjovagge kobbergruver i Kautokeino, oppfyllingen av Sompio-sjøen, reguleringen av Enare-sjøen i Finland, industrialiseringen og gruvedriften i nordlige Sverige, turistveien mellom Kiruna og norskegrensen – i tillegg til flere utbygginger av vassdrag omkring i samiske områder (Lorentz, 1981, s.94). Alt dette har foregått uten særlig vinkling på kostnadene den samiske befolkningen, og spesielt reindriftsamene har måtte betale i form av innskrenket eller tapt beiteområde. Dette til tross for at Norge sto frem som en pådriver for rettighetene til andre nasjoners urbefolkning i tiåret før og etter utbyggingen av vassdraget i Alta (Lorentz, 1981, s.95).

Reaksjonene på godkjenningen av planene om utbygging ledet til store protester og aksjoner gjennom hele landet, og spesielt også i Oslo der flere samer og miljøaktivister gikk i protesttog og sultestreiket. Debatten om vassdraget skapte spørsmål om hvorvidt demokratiet fungerte når det gjaldt utbygging av vassdrag og kraftkrevende industri, og debatten engasjerte store deler av befolkningen. Debatten førte til at det for første gang i norsk historie ble reist rettsak mot et vedtak fattet av stortinget og saken ble ført til Høyesterett som i 1983 erklærte at vedtaket var gyldig. Det betydde at kraftverket kunne fortsette sin utbygging, men med moderasjoner. Store deler av vassdraget ble nemlig vernet og det måtte være planer tilpasset omgivelsene. Dette kan sees på som en seier for det samiske og en seier for naturvern-aktivister. Professor i statsvitenskap ved Nord Universitet, Hans Petter Saxi oppsummerer effekten av folkeaksjonen mot Alta-Kautokeinovassdraget i en artikkel publisert i Altaposten 11 februar 2020: *«Folkeaksjonen bidro nemlig til at vannkraftepoken i dag er historie og til at samens rettigheter ble formalisert i lovverket og Sametinget. Man tapte slaget om utbygging av Altaelva, men vant krigen mot «kraftsosialismen»* (Saxi, 2020)

Disse protestene anført av Folkeaksjonen fikk mye støtte og sympati fra den yngre generasjonen, som tidligere hadde aksjonert for kvinners rettigheter og mot krigen i Vietnam noen år tidligere. Det kan dermed tenkes at denne «oppvåkne» generasjonen hadde et sterkere fokus på individets og de undertrykkedes rettigheter (Benum, 1998, s. 11), noe som kjennetegnet det samiske folket.

Samebevegelsen, på lik linje med kvinnebevegelsen ønsket en bevisstgjøring om gruppens identitet, rettigheter og særpreg – noe som satt deres rolle i samfunnet på dagsordenen. Men samebevegelsen rettet også blikket bakover, og mintes den lange historien de hadde i landet – som en selvstendig befolkning med urgamle rettigheter. Tanken var at samenes rett til å

bestemme over sine områder bør være like gyldig som norsk eiendomsrett. En utbygging av Alta-Kautokeino-vassdraget ville dermed være en fortsettelse av fornorskningspolitikken og undertrykkelsen av samenes kultur og levemåte.

Samme året som planen omkring vassdragsutbyggingen i Alta tok sted, så ble det Norske Samers Riksforbund dannet som en kulturpolitisk organisasjon den høsten. Dette organet tok opp samespørsmål av alle format, og på etnisk grunnlag. Dette partiet skulle senere bli et kjent politisk parti på sametinget og hadde en kjerneverdi om at samer var et eget folk med egne særpreg og som ikke skulle bli nordmenn. Sett i lys av de politiske strømningene i det internasjonale miljøet og i det samiske, så kan man tolke samebevegelsen like mye som en frigjøringsbevegelse som en likestillingsbevegelse (Benum, 1998, s. 38).

Som det er blitt drøftet tidligere i oppgaven så er det en utbredt oppfatning om at det forekom en radikal endring i synet på samiske rettigheter etter annen verdenskrig. Dette sammen med de politiske strømningene som var til stede gjennom 1970-tallet innebar en ny giv for den samiske identiteten, med blant annet et løft for samisk kulturliv, nye publikasjoner av samiske lærebøker og dannelsen av nye samiske institusjoner, slik som Norske Samers Riksforbund. Man skulle dog tro at samene var forent i det politiske miljøet omkring deres egne rettigheter, men det forekom en tydelig splittelse anført av debatten omkring Alta-Kautokeino-vassdraget. Som en motreaksjon mot det radikale NSR (Norske Samers Riksforbund) så ble det dannet i 1979 en gruppe som ble kalt Samers Landsforbund. Mens NSR fremhevet samenes særegenhet avskilt fra det norske, så ønsket Samers Landsforbund å bygge opp under statusen om at samer var likeverdige norske medlemmer av samfunnet – i tillegg avviste de at samer hadde særegne rettigheter som den norske stat måtte forholde seg til. Disse politiske grupperingene sto på hver sin side av vassdragsutbyggingen i Alta, der NSR sto på kravet om samenes ubestridte rettigheter på sitt område, mens Samers Riksforbund (NLF) mente at folkeaksjonen var et forsøk på å underminere det norske demokratiet. De sto senere adskilt på spørsmålene omkring dannelsen av et eget samisk styringsorgan og omkring samenes krav om særrettigheter i kraft av å være et urfolk. I samme tid som debatten omkring samiske rettigheter gikk for fullt i Norge, så ble Verdensrådet for urbefolkninger (WCIP) dannet, i samråd med norske samer. Dette nye organet ga betydningen av folkeretten i Norge en større rolle og som i kraft av den gir urbefolkninger visse, særskilte rettigheter innenfor enhver nasjon. Dette er noe som man kan spore i målplanen som kom i 1987.

Altavassdragets påvirkning på samfunnets holdning ovenfor det samiske er tydelig å se i den neste målplanen som ble lansert fire år etter saken nådde sin konklusjon i 1983.

Folkeaksjonen hadde ledet til et merkbart fokus mot den samiske situasjonen og ført til sterk sympati for samenes sak. Dannelsen av flere samiske organer i tiden før, under og etter 1979 ga samene flere muligheter for å organisere seg for å utøve politisk innflytelse. Deriblant at Verdensrådet for urbefolkninger ga samene visse rettigheter som gjorde at politikerne som arbeidet i kirke og utdanningsetaten måtte ta større hensyn til det samiske innholdet i læreplanen som kom i 1987. At klimaaktivister og samer var allierte i kampen mot vassdragsutbyggingen kan muligens ha ført til forbrødring gruppene imellom, og slik også vært bidragsgivende for at samene i senere år blir omtalt mer positivt i samfunnet generelt. At læreplanen i 1987 var mer positiv omkring samene kan anses som et naturlig resultat ettersom samfunnets holdninger ovenfor det samiske hadde endret seg i en mer tolerant og opplyst retning. Akkurat hvilke endringer som er verdt å bemerke vil tydeliggjøres nå under analysen av M87.

M87 og en betydelig endring i hvordan det samiske omtales

M87 er en læreplan som ble et resultat av fire års arbeid utført av kirke og utdanningsetaten i kjølvannet av striden om altavassdraget. Ettersom striden førte til et sterkere søkelys omkring samenes rettigheter og plass i samfunnet, så var samene et mer aktuelt tema å belyse i denne målplanen kontra M74. I de knappe tretten årene mellom de to målplanenes utgivelse så hadde samiske interessegrupper også blitt dannet og fått tid og mulighet til å påvirke den offentlige diskursen, samt befeste samenes plass i storsamfunnet. Enkelte av disse gruppene deltok også i utformingen av M87, noe som brøt med tidligere praksis. At samer var delaktig i arbeidet med M87 førte til at innholdet omkring samene og samisk kultur ble mer korrekt og skolen ble tilpasset den samiske eleven i større grad enn tidligere. Dette kan eksemplifiseres ved endringen omkring omtalen av bruken av det samiske språket i skolen. I M74 var samisk ansett som et hjelpespråk, som skulle hjelpe den samiske eleven til å etter hvert mestre det norske språket. I M87 derimot så sidestilles samisk og norsk, slik at samisk blir omtalt som et førstespråk og fullverdig omtalt som et like rikt språk som det norske. Det var dog ikke bare det samiske som får et skifte i omtalen omkring dets status, men også andre minoritetsspråk får et løft i denne nye målplanen (Målplan for grunnskolen, 1987, s. 35-36). Endringen kom etter politisk press fra Samisk utdanningsråd som førte til en lovendring i 1985. I den nye paragrafen §40.7 fikk samisk status som opplæringsmål. «Barn i samiske distrikter skal få

undervisning i eller på samisk på barnetrinnet. Eleven velger selv om han/hun vil ha samisk som fag på ungdomstrinnet.» Dette var noe som Samisk utdanningsråd hadde kjempet for siden arbeidet med M74, så denne lovendringen kan sees på som en stor seier for det samiske språket.

Læringsmålene omkring det samiske i M87 presenteres på følgende måte:

”Samene som urbefolkning.” og ”Samenes situasjon i det norske samfunnet fra 1700-tallet.” (M87, s.235). M87 viderefører punktlisten fra M74, men samler tematikkene i større grad, slik at det opptrer mer samlet enn tidligere. Dette gjelder også den samiske tematikken, men setningene er mer fullstendige og utdypende enn i M74. Dette kan antas å være grunnet Samisk utdanningsråd sin deltagelse i utformingen av målplanen. Samene blir omtalt som Norges urbefolkning i M87. Det er en tydelig endring fra tidligere, der i eksempelvis M74 samene omtales på nærmest lik linje som Maya-folket i Sør-Amerika, og kan tolkes deretter at myndighetene anser samene som noe fjernt. Folkenborg (2008, s.53-54) skriver at noe av grunnen til denne merkbare endringen er inkluderingen samene opplevde i prosessen med å lage læreplanverket.” Det var for øvrig første gang samer selv, gjennom Samisk utdanningsråd, fikk delta i arbeidet med en skolereform ” (Folkenborg, 2008, s.53-54).

At samisk i M87 ble ansett som et obligatorisk tema og det at samene selv nå var delaktige i den politiske ledelsen bak målplanen kan anses som vesentlige gjennombrudd for samisk utdanning. (Folkenborg, 2008, s. 53). Derimot det største gjennombruddet i samisk skolehistorie hevder Folkenborg (ibid, s.53) er at M87 formidler at alle temaene er forpliktende og dermed skal arbeides med av alle elevene i grunnskolen uavhengig av geografisk lokasjon (M87, s.8).

Det er mulig å se en sterk kontrast i måten oppbygningen av M87 er kontra M74 i måten det omtaler samiske forhold. I M74 blir samiske forhold i større grad adskilt i egne kapitler som lesere kunne hoppe over hvis de ikke fant det særlig relevant for sin undervisning og i kapitlet «Grunnskolenes oppgave» blir ikke samiske forhold nevnt i noen grad. Kapitlene der samiske forhold var nevnt gjaldt spesifikt språkblandingsdistriktene, slik at lesere utenfor slike distrikt og med ulik demografi kan tenkes at informasjonen er dermed lite relevant for deres egen situasjon. I M87 derimot blir innslaget om samiske forhold ikke adskilt i egne kapitler eller egne avsnitt om elever i språkblandingsdistrikter, men nevnes som et sentralt segment i kapitlet om grunnskolenes oppgave. Betydningen av at samiske forhold nevnes i dette

kapittelet er at det gir en faglig tyngde og samtidig legitimerer det å ha et fokus på samisk innhold i undervisningen (Stoa, 2019, s.37).

Kritikk og reaksjoner på M87

Selv om M87 på flere måter viser en mer inkluderende holdning ovenfor samiske forhold, så var det flere som reagerte på en antatt dobbeltmoral i målplanens formuleringer. Spesielt mennesker i samiske samfunn reagerte ettersom flere hadde hatt negative opplevelser grunnet deres samiske kultur i ulike skolesammenhenger (Andreassen, 2019, s.9). Flere forskere har i senere tid påpekt at målplanen framstår som inkonsekvent i språkbruk og ambivalent i sine holdninger (Andreassen, 2019, s.9). Det rettes kritikk i måten samenes særstilling blant etniske minoriteter fremstilles i M87, der samer blir skilt fra andre etniske minoriteter og dermed blir stående som noe helt ulikt alt annet i samfunnet. Fra et slikt synspunkt så er det rom for å tolke dette som en form for andregjøring. Det innebærer å framstille en gruppe mennesker som grunnleggende annerledes enn andre mennesker (Andreassen, 2019, s.9). Denne andregjøringen innehar visse likhetstrekk med enkelte symptomer av fornorskingsprosessen der samer blir fremstilt som fundamentalt ulike fra nordmenn, og det kan være en årsak til de kraftige reaksjonene som kom fra samiske samfunn omkring M87. En slik andregjøring kan underbygge rådende stereotypier, selv om intensjonen er å utfordre dem (Andreassen, 2019, s.7)

Et annet kritikkverdige punkt er at samene blir omtalt som en særskilt, etnisk minoritet istedenfor ved betegnelsen urfolk. Dette er kritikkverdige ettersom det ikke gir uttrykk for samenes særrolle og særegne rettigheter i de områdene de historisk sett har operert i. Det kan også gi et inntrykk av at samene ikke er et eget folk (Olsen & Andreassen, 2018, s.9). At samene ikke blir regnet som et eget folk fører til en oppfattelse av at Norge består av et folk, med en kultur og ett språk – med flere minoriteter, deriblant samene. Samene fikk urfolksbetegnelsen samme året som M87 ble utgitt og betegnelsen ble endret i revideringen av målplanen senere samme år.

Avsluttende refleksjoner og konklusjon

Gjennom denne oppgaven har jeg kommentert endringene omkring det samiske i målplanene som kom i 1974 og 1987 og forsøkt å koble disse endringene mot aktuelle hendelser som forekom i samtiden, men med et hovedfokus på aksjonen mot Alta-Kautokeino vassdraget. Jeg valgte å se på læreplanene ettersom disse kan ses på som en refleksjon av hvilke verdier

samfunnet ønsker at de neste generasjonene skal inneha. Jeg ønsket å koble endringene i M74 og M87 med saken om Alta-Kautokeino vassdraget grunnet dens status som et vendepunkt i samisk historie og i Norges minoritetspolitikk. Dette kan man si ettersom politikken den norske stat førte om samenes plass og rettigheter ble varig endret, i tillegg til at det forekom en revitalisering av samisk identitet og en utvikling av samepolitikken i samme periode (Olsen & Andreassen, 2018, s. 5).

Min problemstilling gikk som nevnt i forrige avsnitt på å koble endringene i målplanene opp mot Alta-Kautokeino-vassdraget og ettervirkningene den hadde på samfunnet. I mitt arbeid med denne teksten så har jeg funnet flere endringer som forekom mellom M74 og M87. Enkelte av disse kan man knytte enten direkte eller indirekte som et resultat av revitaliseringen samisk identitet gikk gjennom før, under og etter aksjonen mot vassdragsutbyggingen i Alta. Deriblant opprettelsen av flere samiske interesseorganisasjoner, der blant annet Samisk Utdanningsråd ble delaktig i utformingen av M87 (Falkenborg, 2008, s.53-54). Dette ledet til en samisk styrkning i målplanene, og til et skifte i hvordan samisk innhold ble presentert. Samisk språk gikk fra å bli ansett som et hjelpespråk i M74 – til et likeverdig morsmål i M87 som alle samiske barn hadde rettighet på.

Den største endringen derimot kan anses å være hvordan det samiske blir omtalt gjennom perioden før 1974 og frem til 1987. I læreplanene før M74 så nevnes ikke samer og samisk i noen grad, og det er et tydelig bevis på den norske assimilasjonspolitikken. M74 blir av flere ansett som et vendepunkt i omtalen omkring det samiske og det forekommer allerede i forordet i M74 at samisk innhold skal være styrket gjennom hele målplanen (Mønsterplan for grunnskolen, 1974, s.6). Denne påstanden er jeg til dels enig med hvis man tolker det ut fra utgangspunktet før M74. Samisk hadde som nevnt ikke vært en del av tidligere læreplaner, men i denne så belyses selve fornorskingsprosessen og de negative effektene denne politikken hadde ført til for samiske generasjoner og spesifikt utfordringene samiske ungdommer sto ovenfor (mønsterplan for grunnskolen, 1974, s.6). I et slikt lys, så kan man regne M74 som et positivt vendepunkt for samisk innhold i mønsterplanene.

Selv om M74 hadde et større innslag av det samiske, så er det først i M87 at de vesentlige endringene forekommer. Hovedårsaken til dette mener jeg er nettopp Alta-Kautokeino-aksjonen. Dette fordi aksjonen førte til en større interesse blant samer i å organisere seg, være aktive i politikken og til å etterlyse egne rettigheter offentlig. Noe som kan eksemplifiseres ved de ulike samiske partiene som ble opprettet under og etter aksjonen. 1970-tallet var også

et tiår med flere menneskeretts-bevegelser, deriblant mot Vietnam og for kvinners rettigheter. I tillegg til disse bevegelsene, så var det en økende skepsis mot statlige inngrep i naturen etter en bevisstgjøring omkring menneskeskapte klimaendringer. Da planen om ny vassdragsutbygging i en av landets viktigste lakseelver ble fremlagt, så skapte det sterke reaksjoner blant flere av disse gruppene og samene fikk dermed flere allierte i kampen mot vassdraget. At vassdraget skapte så store reaksjoner i ulike samfunnslag kan ha ført indirekte til at flere ble bevisste på samenes unike posisjon i Norge. Dette kan ha ledet til en sterkere politisk vilje i etterkant av aksjonen, som kan eksemplifiseres ved M87, Urfolkserklæringen i 1987 og dannelsen av det samiske stortinget i 1989. Jeg mener jeg har fremlagt gode argumenter for at det er definitive koblinger mellom aksjonen mot Alta-Kautokeino-vassdraget og endringene mellom M74 og M87.

Kildemateriale

Andreassen, Susanne Grung (2016) *Læreplanverkenes samtid preger tematikken i historiedisiplinen - Hvilke endringer har skjedd i historiedisiplinens tematikk, fra 1971 til 2013?* UIT

Andreassen, Bengt-Ove & Olsen, Torjer Andreas (2018) «Urfolk» og «mangfold» i skolens læreplaner. Samer som urfolk i skole og samfunn (2018, vol 5 – Nr 1)

Benum, Edgeir (1998) *Aschehougs norgeshistorie. Bd. 12 overflod og fremtidsfrykt.* Aschehaug

Falkenborg, Håkon Rune (2008) *Nasjonal identitetsskaping i skolen - En regional og etnisk problematisering.* Eureka Forlag. Tromsø.

Kirke og utdanningsetaten (1974) *Mønsterplan for grunnskolen: bokmål*
https://urn.nb.no/URN:NBN:no-nb_digibok_2008052804017

Kirke og utdanningsetaten (1987) *Mønsterplan for grunnskolen: bokmål*
<https://www.nb.no/items/2aef891325a059851965d5b8ac193de5?page=235>

Gundem, Bjørg Brandtzæg (1990) *Læreplanpraksis og læreplanteori : en introduksjon til læreplanområdet.* Universitetsforlaget

Lorentz, Einhart (1981) *Samefolket i Historien.* Pax Forlag A/S. Oslo

Lund, Svein (2003) *Samisk skole eller Norsk standard - Reformene i det norske skoleverket og samisk opplæring.* Davvi Girji (1 utgave – 1 opplag)

Lund, Svein (2011) *Samisk skolehistorie – 5.* Davvi Girji. Publisert på
<http://skuvla.info/minaigi27-n.htm>

Melve, Leidulf & Ryymän, Teemu (2018) *Historikerens arbeidsmåter.* Universitetsforlaget

Minde, Henry (2002) «FORNORSKINGA AV SAMENE – hvorfor, hvordan og hvilke følger?»
GÁLDU ČÁLA 3/2005

Olsen, Torjer A. Sollid, Hilde & Johansen, Åse Mette (2017) *Kunnskap om samiske forhold som integrert del av lærerutdanningene.* Hentet fra: Acta Didactica Årg 11, Nr 2 (2017)

Pedersen, Steinar (25.03.2019) *Altasaken – samenes rettigheter løftes frem.* Hentet fra
<https://samiskeveivisere.no/article/altasaken-samenes-rettigheter-loftes-frem-nasjonalt/>

Rian, Erlend (28.Juli.1979) 50-dobling av laksebestanden. *Tromsø*,s.5

Ryvarden, Leif og Tømmeraas, Per J. (1979) *Alta-Kautokeinovassdraget*.

Universitetsforlaget.

Snekkenes, Christine (2014) *La elva leve! Alta-utbyggingen og kampen for samiske rettigheter*. Publisert i Museumsordningen for Norges vassdrag og energidirektorat. Hentet fra <https://museumsordningen.wordpress.com/2014/02/06/la-elva-leve-alta-utbyggingen-og-kampen-for-samiske-rettigheter/>

Stoa, Siri J.G (2019) *Nordmannens bilde - En undersøkelse av norske læreplaners fremstilling av samer*. Universitetet i Sørøst-Norge